

УДК 282/288(477.8)/1987-1991

Степан КОБУТА

*Інститут історії, політології і міжнародних відносин
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника***РОЛЬ І МІСЦЕ КОМІТЕТУ ЗАХИСТУ УКЦ В ПРОЦЕСІ
ЛЕГАЛІЗАЦІЇ УГКЦ У 1987 - 1991 РР.**

Проаналізовано вітчизняні наукові дослідження стосовно функціонування Комітету захисту УКЦ, окреслено підходи до з'ясування діяльності, ролі і місця голови комітету І.Геля та його соратників. Звернуто увагу на етапи розвитку і форми активізації релігійного руху, чинники його піднесення, завдяки чому було відновлено законну діяльність УГКЦ в Україні.

Ключові слова: греко-католики, західні області України, І. Гель, Комітет захисту УКЦ, легалізація церкви, релігійний рух, Українська греко-католицька церква (УГКЦ).

Дослідження процесу легалізації Української греко-католицької церкви (УГКЦ) в кінці 1980-х років є однією з актуальних наукових проблем сучасної вітчизняної історичної науки. Їй присвячено чимало монографій і наукових статей, підготовлено ряд дисертаційних робіт історичного, релігієзнавчого, філософського спрямування, триває процес накопичення і розширення джерельного матеріалу. До знаних дослідників даної тематики відносять І.Андрухів, О.Бажана, Б.Боцюрківа, О.Гриніва, Ю.Данилюка, В.Єленського, С.Здіорука, В.Іванишина, А.Камінського, В.Марчука, В.Пашенка, М.Рибачука, В.Сергійчука, Я.Стоцького та ін. Окрім описовості загального процесу у їхніх працях звертається увага на причинно-наслідкові зв'язки ходу легалізації церкви, формуванні її церковної структури, взаємопов'язаність церковно-релігійного і національно-політичного рухів кінця 80-х - початку 90-х років ХХ століття.

Серед ключових дослідницьких питань порушеної проблеми останнім часом активно виокремлюється питання діяльності Комітету захисту Української католицької церкви (УКЦ)*. В дослідженнях вище названих істориків питання функціонування Комітету захисту УКЦ розглядається в контексті загального процесу. При цьому виділяються або важливі події, участь у яких брали представники комітету, або ж документи і заяви, оприлюднені за підписом його керівника чи представників¹. Значну увагу до функціонування та ролі Комітету захисту УКЦ в легалізації церкви у своїх працях приділяють історики молодшої генерації: О.Муравський, Т.Бублик, В.Дем'янчук, В.Субботін та ін. Їхні дослідження ґрунтуються на використанні

* Поширена назва УГКЦ за кордоном.

¹ Див. Камінський А. На перехідному етапі «Гласність», «перебудова і «демократизація» на Україні / Анатоль Камінський. - Мюнхен, 1990. - С. 508-510, 526,538.; Пашенко В. Греко-католики в Україні / Володимир Пашенко. - Полтава, 2002. - С. 489, 501-503.

значної джерельної бази, особливо спогадів та інтерв'ю безпосередніх учасників подій (значний масив яких зібраний в архіві Українського Католицького Університету (УКУ), частково ці документи опубліковані в тематичному виданні «Катакомбна церква»¹. Їхні оцінки функціонування Комітету та особливостей діяльності його учасників у 1987-1989 рр. буде подано нижче.

Метою даної статті є визначення місця і ролі цього громадського об'єднання у процесі виходу УГКЦ із підпілля та боротьби за узаконення своєї діяльності (легалізацію) на українських землях. Джерельною основою є архівні документи і матеріали, опубліковані джерела, спогади учасників тих подій. Певні узагальнення зроблені на основі наукових розвідок названих вітчизняних дослідників², а також попередніх авторських досліджень³.

Сучасна наукова оцінка діяльності Комітету захисту УКЦ ще перебуває на стадії формування. В ряді енциклопедичних видань комітет характеризується як громадський орган, що взяв на себе місію боротьби за права УГКЦ в умовах певної лібералізації комуністичного режиму і забезпечив узаконення діяльності церкви. Так у енциклопедичному шеститомнику «Україна: хронологія розвитку» вказано: «Правозахисна організація священнослужителів і віруючих УГКЦ на чолі з політв'язнем І.Гелем ставила за мету відновлення репресованої церкви в СРСР. Протягом 1988-89 рр. «Комітет» став ініціатором проведення масових богослужінь, маніфестацій і демонстрацій у містах Західної України, а також сприяв підготовці петиційних кампаній, численних звернень до органів державної влади з вимогами реабілітації УГКЦ. З ініціативи "Комітету" в 1988 р. розпочато видання журналу-хроніки "Християнський голос", на сторінках

¹ «Катакомбна церква» (Двадцятиліттю виходу Української Греко-Католицької Церкви з підпілля присвячується) : Статі і матеріали / Ред. кол. З.Білик, Я.Дашкевич, О.Киричук та ін. - Львів : Вид-во Львівського музею історії релігії «Логос», 2009. - 140 с.

² Бублик Т. Участь греко-католицького мирянства у русі за легалізацію УГКЦ: на прикладі діяльності комітету захисту УКЦ (середина 1980-х - початок 1990-х рр.) // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. — Запоріжжя: ЗНУ, 2012. — Вип. XXX. — С.302-309.; Батенко Т. «Я повстаю,отже я існую!»: політичний портрет І.Геля : (Нариси з історії українського руху опору кінця 1950-х початку 1990-х роів) / Тарас.Батенко. - Л., 1999. - 222 с.; Дем'янчук В. Один із когорти шістдесятників: громадсько-політична діяльність Івана Геля (1987 - 1991 рр.) / Віталія Дем'янчук. - Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2015. - 230 с.; Муравський О. «Прийдешнє покоління ніколи не забуде, якою ціною було вистраждане наше єднання» / Олег Муравський // «Катакомбна Церква». - С. 42-54.; Субботін В. Комітет захисту УГКЦ: особливості створення, основні напрями діяльності (1987-1989 рр.) / Володимир Субботін // Вісник Прикарпатського університету. Історія. - 2012. - Вип. 21. - С. 68-73.

³ Кобута С. Політичні аспекти легалізації Української греко-католицької церкви (1987-1991 рр.) / Степан Кобута // Людина і політика. - 1999. - №3. - С. 23-28. ; Кобута С. "Перебудовний синдром": влада і церква в системі політичних координат / Держава і церква в Україні за радянської доби: Збірник наукових статей / С.Кобута / За матеріалами II Всеукраїнської наукової конференції 18-19 жовтня 2007 р. - Полтава: АСМІ, 2008. - С.237-244.; Кобута С.Й. Форми і методи протидії відродженню УГКЦ комуністичною владою в 1987-1989 рр. (на прикладі Івано-Франківської області) / С.Й.Кобута // Карпати: людина, етнос, цивілізація. - 2014. - Вип.5. - С.224-229.

якого друкувалися християнська публіцистика, духовна поезія, матеріали про факти масового руху за легалізацію УГКЦ»¹.

Більш інформаційною є стаття в багатотомному виданні «Енциклопедія сучасної України» авторства І.Геля. Подаємо її повністю, оскільки вона концептуально відображає точку зору не тільки голови цього Комітету, але й у значній мірі відбиває алгоритм поглядів частини сучасних вітчизняних дослідників, які щедро черпають значний емпіричний матеріал із спогадів І.Геля. Отже, у його баченні: «КОМІТЕТ ЗАХИСТУ УКРАЇНСЬКОЇ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ - неофіційна громадська організація. Заснована 1987 у Львові з ініціативи І.Геля, О.Горинь, Я.Лесіва, С.Січко, С.Хмари, В.Кобриня, священників Г.Будзинського, М.Гаврилів, І.Маргітича, П.Зеленюха. Ком-т очолив суспільний рух на Галичині за вихід із підпілля та легалізацію УГКЦ. Скориставшись лібералізацією комуністичного режиму, що розпочалася у 2-й пол. 1980-х рр., велика група духівництва та мирян (182 особи) 4 серпня 1987 підписала й оприлюднила заяву на ім'я папи Івана-Павла II про вихід частини духівництва та вірян УГКЦ із підпілля. Копію заяви надіслано лідерові СРСР М. Горбачову. Документ і факт виходу мав широкий резонанс у світі й Україні, оскільки греко-католики відкрито повідомили, що не визнають рішення про ліквідацію УГКЦ 1946 й починають легально молитися на подвір'ях закритих храмів, поблизу каплиць, на кладовищах, а також вимагають офіційної реєстрації їхніх церковних громад. Після низки зустрічей і нарад вирішено утворити спеціальну організацію, яка мала б координувати рух за легалізацію УГКЦ (очолив І. Гель). Першу громадську акцію комітет провів 1 листопада 1987 на Янівському цвинтарі Львова з нагоди проголошення ЗУНР. На могилах січових стрільців і вояків УГА о. П.Зеленюх відправив панахиду, І.Гель виступив із промовою. Такі відправи проведено в Івано-Франківську, Тернополі, містах Стрий, Самбір, Дрогобич (усі - Львівська обл.), Коломия (Івано-Франківська обл.), у багатьох смт. і селах. Однією з наймасштабніших акцій комітету, присвячено тисячоліттю Хрещення України-Русі 1988, стало архієрейське богослужіння в с. Зарваниця (Теребовлян. р-ну Тернопільської обл.), у якому взяло участь близько 30 тис. осіб. Літургію відправляв владика П.Василик, виступали І.Гель, Я.Лесів, С.Хмара. Богослужіння відбувалися відкрито щонеділі й у відроджуванні національні свята та поминальні дні, зокрема у Дні Злуки, Героїв, Вшанування пам'яті замордованих енкаведистами у Львові, Золочеві, Стрию, Дрогобичі, Самборі, Івано-Франківську, Тернополі та ін.; на честь утворення УГВР. Голова та члени комітету причетні до заснування та відновлення діяльності НРУ, Укр. Гельсинської спілки, «Союзу українок» тощо. У відповідь на таку активність тоталітарний режим через КДБ і міліцію здійснював тиск: священників неодноразово штрафували, найактивніших членів комітету карали адмін.

¹ Комітет захисту УКЦ [Електронний ресурс] - Режим доступу <http://www.litopys.com.ua/encyclopedia/perebudova-akt-progoloshennya-nezalezhnost-deklarats-ya-pro-derzhavniy-suveren-tet-ukra-ni-/kom-tet-zakhistu-ugkts/>

арештами на 15 діб. До кін. 1988 зібрано понад 120 тис. підписів, видано 4 номери ж. «Християнський голос» (ред. І.Гель), проведено сотні богослужінь і мітингів. Світова громадськість морально підтримувала подвижницьку боротьбу греко-католиків за легалізацію Церкви. У Москві делегація УГКЦ зустрічалася із кардиналом Казаролі, І.Гель - із послами Австрії, Нідерландів, США. Він також дав низку прес-конференцій найпопулярнішим газетам Європи, зустрічався з держ. секретарем США Дж. Шульцом і президентом США Р.Рейганом. До Шевченківських днів 26 лютого 1989 у Львові на вул. Підвальной і у прилеглому скверу під вікнами обкому КПУ комітет зібрав понад 30 тисяч львів'ян та гостей і провів панахиду пам'яті Т. Шевченка, а також величне віче, на якому вимагали легалізації Церкви й відновлення державності України. Напередодні третьої річниці Чорнобильської катастрофи 16 квітня 1989 ком-т на тому ж місці за участі понад 35-ти тис. осіб організував богослужіння та мітинг протесту. 15 травня 1989 у Москві в день відкриття з'їзду нар. депутатів СРСР 95 мирян, о. П. Зеленох та І.Гель розпочали ланцюгове голодування, яке тривало безперервно 28 тижнів з ротацією учасників щосуботи (загалом взяли участь бл. 50 священників і 2500 мирян). У день 50-річчя вступу до Західної України Червоної армії 17 вересня 1989 комітет провів богослужіння з вимогою легалізації УГКЦ та національного самовизначення (за оцінкою КДБ, на вулиці Львова вийшло понад 300 тис. учасників і 38 священників). Аналог. маніфестацію проведено 1 жовтня 1989 в Івано-Франківську за участі 50-ти тис. осіб, які після відправи вирушили до Дем'янового Лазу - місця масових захоронень жертв більшовицького режиму. 15 жовтня 1989 у Тернополі 70 тис. осіб взяло участь у богослужінні й поході до місця захоронення січових стрільців; 26 листопада 1989, напередодні зустрічі М.Горбачова з папою Іваном-Павлом II у Ватикані, у Львові знову проведено богослужіння й маніфестацію за участі понад 200 тис. осіб. Голодування в Москві та маніфестації у Львові стали кульмінаційними моментами у діяльності комітету, завдяки яким УГКЦ самолегалізувалася»¹. Таким чином, автор цієї енциклопедичної статті однозначно стверджував провідну роль очолюваного ним комітету у процесі узаконення УГКЦ.

Спеціальні наукові розвідки про функціонування Комітету захисту УКЦ присвятили Т.Бублик та В.Субботін. У їхніх працях підкреслюється його спадкоємність від створеного ще у 1982 р. за ініціативою Й.Терелі «Комітету захисту католицької віри в Україні» (на початковому етапі він мав назву «Ініціативна група захисту прав віруючих і церкви в Україні»), частина членів якого у 1987 р. продовжила діяльність під керівництвом І.Геля. На думку Т.Бублика, «прихід до керівництва Комітетом політичного діяча декларував важливий момент у зміні ведення боротьби за права Церкви - від пасивного опору (під поняттям «пасивний опір» слід розуміти підпільну

¹ Гель В. Комітет захисту Української католицької церкви / І.Гель / Енциклопедія сучасної України. Т.14. - К., 2014. - С.202-203. [Електронний ресурс] - Режим доступу : http://esu.com.ua/search_articles.php?id=4594

душпастирську діяльність, відкриття підпільних парохій, написання поодиноких заяв, тобто те, що підпільне духовенство робило для збереження Церкви) до активних і масштабних дій. Для І. Геля, за його словами, було важливо «розбудити» українське суспільство і позбавити його страху перед можливими переслідуваннями»¹. Серед конкретних форм діяльності комітету дослідник визначив наступні: кампанію по збору підписів з вимогами легалізації церкви; «інформаційну війну» з радянською владою (шляхом видання позацензурного часопису «Християнський голос»); звернення від імені комітету до представників зарубіжних країн та налагодження контактів з представниками дипломатичних місій в СРСР щодо підтримки з їх боку зусиль УГКЦ відновити законну діяльність; організацію багатолюдних богослужінь, що дозволяли «не тільки мобілізувати віруючих, але й наочно демонструвати радянській владі ставлення населення до релігійних питань» та ін. заходи². Логічним завершенням діяльності комітету, на думку автора, «стало проголошення Заяви Ради у справах релігій при Раді Міністрів УРСР від 28 листопада 1989 р., за якою греко-католики отримували можливість реєструвати свої громади»³.

Подібну оцінку діяльності комітету дав у своїй статті і В.Субботін відзначивши, що «після реорганізації Комітету рух за легалізацію забороненої церкви постав на якісно вищий рівень, набув широкого суспільного розмаху»⁴. Основним інструментом у боротьбі греко-католиків за визнання стали: багатолюдні богослужіння, маніфестації, звернення відомих церковних діячів до республіканського та союзного керівництва, участь у міжнародних форумах тощо. Неофіційні заходи святкування 1000-ліття хрещення Русі та багатотисячні маніфестації греко-католиків восени 1989 р., за твердженням В.Субботіна, змусили комуністичну владу 1 грудня 1989 р. (після візиту М.Горбачова до Ватикану) офіційно визнати легалізацію УГКЦ. Тож автор робив висновок, що «завдяки спільним зусиллям Комітету захисту УКЦ, священнослужителів та віруючих, а також тиску світової громадськості на керівництво СРСР, наприкінці 1989 р. греко-католицька церква відновила свою діяльність на батьківщині, що, однак, не вирішило низки наболілих проблем, передусім, повернення її храмів і церковного майна. Легалізація УГКЦ стала можливою не тільки дякуючи активним діям віруючих і духівництва церкви, але й завдяки пасивності та байдужості (подекуди свідомої) місцевих компартійних чиновників»⁵.

Висвітлення діяльності І.Геля як голови Комітету захисту УКЦ здійснено і в дисертаційній роботі В.Дем'янчук. Подаючи широку панораму його участі у численних релігійних і суспільно-політичних акціях 1988-1989 рр., дослідниця солідаризується з парадигмою оцінок І.Гелем процесів

¹ Бублик Т. Участь греко-католицького мирянства у русі за легалізацію УГКЦ. - С.306.

² Там само. - С.307.

³ Там само. - С.308.

⁴ Субботін В. Комітет захисту УГКЦ: особливості створення, основні напрями діяльності. - С.69.

⁵ Субботін В. Комітет захисту УГКЦ: особливості створення, основні напрями діяльності... - С. 72.

розвитку релігійного руху, ролі і місця самого діяча та очолюваного ним комітету. Підсумовуючи дослідження, В.Дем'янчук зробила висновок, що «основна заслуга у цій історичній події (легалізації церкви - С.К.) належить Комітету захисту УКЦ, який очолював І.Гель»¹.

Зважаючи на джерельну базу проаналізованих публікацій впадає у вічі певне підпорядкування авторських оцінок ролі Комітету захисту УКЦ умовній «гелівській парадигмі», широкого використання і цитування його персональних підходів та пояснень. Безумовно, роль Івана Геля в процесі боротьби за права греко-католиків і легалізацію УГКЦ як церковно-релігійної структури у 1987-1989 рр. достатньо вагома, а його спогади (і опубліковані², і ті, що знаходяться в архіві УКУ) є цінним історичним джерелом до вивчення новітньої історії УГКЦ. Водночас, коли мова йде про історичний аналіз і науковий контекст даного питання загалом та ролі Комітету захисту УКЦ зокрема, то вони повинні ґрунтуватися на всебічному відображенні цього складного процесу національно-релігійного та й національно-державного відродження. Тож висловлені нижче міркування спрямовані на окреслення об'єктивних критеріїв наукового осмислення порушеної теми, пошуку методологічних і історіософських підвалин, що дозволять поглибити якість дослідження питання легалізації УГКЦ в цілому.

На нашу думку, при скрупульозному вивченні різних аспектів порушеної авторами теми слід врахувати особливості тогочасного суспільного життя, реалії (у тому числі й в межах хронологічних періодів) радянської «перебудовної» дійсності, розриву між декларованими лозунгами та реальною політикою влади, особливо на місцях.

Рух за відновлення законної діяльності УГКЦ починався в умовах, далеких від декларованої лібералізації режиму, особливо в релігійній сфері, коли навіть дозволена Російська православна церква (РПЦ) залишалася під жорстким контролем владних структур. У 1987 р. горбачовські гасла «демократизації» та «гласності» були більше декорацією, ніж дійсністю внутрішньополітичного життя. Заява про вихід з підпілля від 4 серпня 1987 р., інформації про реорганізацію Комітету захисту УКЦ та прагнення греко-католиків до узаконення своїх прав всіляко замовчувалися чи перекручувалися в офіційній пресі і стали відомими в Україні завдяки західним «радіоголосам».

Релігійний рух у початковий період мав вузьку соціальну і вікову базу - переважну більшість учасників релігійних зібрань склали літні люди та особи середнього віку. Це було обумовлено кількома факторами. В умовах радянської атеїстичної політики релігійність була виявом тих не багатьох, хто свідомо не сприймав нав'язаний владою «кодекс будівника комунізму»,

¹ Дем'янчук В.А. Громадсько-політична діяльність Івана Геля (1987-1991). / Дис. канд. іст. наук: 07.00.01 - Історія України / Дем'янчук Віталія Андріївна; Інститут українознавства ім. І.Крип'якевича НАН України. Львів, 2015. - С.105-106.

² Гель І. "У людей був такий ентузіазм і завзяття, що влада почала боятися": хроніка буремних літ / І. Гель / Катакомбна церква. - С. 83-89.

або ж пенсіонерів, яким державний режим «дозволяв» подібну «оману свідомості». Натомість, соціально активна частина дорослого населення залишалася під ідеологічним контролем комуністичної системи. Трудова зайнятість обмежувала можливості участі працюючих у релігійних заходах під час робочого дня чи поза межами населеного пункту проживання. Адже подібні випадки могли кваліфікуватися як порушення трудової дисципліни (прогул, порушення правил внутрішнього розпорядку закладів праці чи навчання) з цілим арсеналом засобів тиску на таких осіб. Для представників інтелігенції, які працювали у сфері освіти, науки, культури (за радянським критерієм були «інженерами людських душ»), потенційний прояв релігійності загрожував заборону на професію, втратою можливості безпосереднього спілкування з учнівськими, студентськими, творчими колективами. Молодь у своїй масі залишалася поза релігією, їхня участь у релігійних богослужіннях була швидше винятком, ніж прикладом дозвілля. Для тих молодих людей, які брали участь в релігійних заходах, виникали проблеми по місцю роботи чи навчання. Для комуністів чи комсомольців релігійність вважалася неприйнятною, а подолання «пережитків минулого» однією із повсякденних ліній «роботи» численних партійних чи комсомольських комітетів. За таких умов збір підписів за право реєстрації релігійної громади, а тим паче відновлення діяльності УГКЦ, був не буденною справою, вимагав сміливості підписантів та довіри до осіб, які їх збирали.

Церква (офіційно діюча РПЦ) залишалася відособленим від соціальної структури радянського суспільства інститутом, до того ж під пильним контролем радянських органів і Комітету державної безпеки (КДБ). В умовах активізації греко-католиків їй була відведена роль релігійного опонента УГКЦ, хоч з боку комуністичних органів використання можливостей РПЦ мало тактичний характер. У галицьких областях прискорений процес творення православних «двадцятки» був методом запобігання потенційній реєстрації греко-католиків і розпочався саме у 1988 р. (за неповних два роки було створено 1100 нових громад, при цьому більшість таких громад реєструвалося у селах, де власного визнання вимагали греко-католики¹). На практиці до цього долучалися не тільки «православні активісти», але й представники місцевої влади та силових структур. Це провокувало конфлікти у середовищі віруючих і стало першопричиною майбутнього конфесійного протистояння.

Динамічний розвиток політичних процесів в республіці влітку 1989 р. спричинив суттєві збої в об'єктивності оцінки ситуації та прийняття адекватних рішень з боку республіканського керівництва. На початку липня 1989 р. на розгляд ЦК КПУ був подано серйозний аналітичний матеріал щодо тенденцій розвитку релігійного руху, у якому вказувалося на репутаційні

¹ Центральний державний архів громадських об'єднань України (далі - ЦДАГОУ. ф.1, оп.32, спр.2659, арк.7, 17.

втрати радянської сторони на міжнародній арені від затягування проблеми визнання УГКЦ¹. Серед пропонованих кроків були обережні пропозиції піти на зустріч греко-католикам, зняти напругу у суспільстві. Але ортодоксальність позиції партійних ватажків завадила здійснити відповідні заходи. Як наслідок, питання релігійного характеру набрало виразних політичних форм і опинилося в пакеті загальнополітичної боротьби в республіці.

Суттєві демократичні зрушення на рівні масової свідомості мешканців західноукраїнських областей відбулися тільки на початку 1989 р. і у першу чергу були пов'язані із політизацією суспільної поведінки молоді та людей середнього віку. Суспільний рух за легалізацію УГКЦ сформувався у другій половині 1989 р., одночасно із піднесенням несанкціонованих політичних заходів тогочасної опозиції в рамках «мітингової демократії»². Масові релігійні зібрання осені 1989 р. мали широку соціальну базу і глибоку причинну основу. Громадянська активність віруючих відбивала колосальну подвижницької роботи єпископату і духовенства УГКЦ, які своєю жертвовною (часто небезпечною особисто для них) працею відновлювали для сотень тисяч людей духовну основу, що витісняла із їхньої свідомості облудливість комуністичної утопії³. Саме звідси і грандіозність львівської маніфестації 17 вересня 1989 р. та інших масових релігійних зібрань у різних містах Галичини.

Безперечно, ситуація з УГКЦ стояла на порядку денному взаємин між Ватиканом і радянським керівництвом, перебувала у полі зору дипломатичних представників західних демократій. Контакти керівництва Комітету захисту УКЦ із зарубіжними дипломатами були одним із способів донесення інформації по стан боротьби греко-католиків за свої права, відіграли важливу роль у справі їхньої підтримки західним світом. Водночас, питання визнання УГКЦ опинилася в центрі політичних інтриг чиновників Ради у справах релігій при Раді Міністрів СРСР, ідеологічного відділу ЦК КПРС, союзного КДБ та Московського патріархату РПЦ та стало частиною зовнішньополітичної комбінації радянської сторони у взаєминах з Ватиканом напередодні візиту радянського лідера⁴. Зрозуміло, що серед таких гравців суб'єктність Комітету захисту УКЦ була доволі умовною.

¹ ЦДАГОУ. ф.1, оп.32, спр.2659, арк.13-14.

² Детальніше: Кобута С. Суспільна легалізація УГКЦ як чинник національно-релігійного відродження 1987-1991 рр. / Степан Кобута // Науковий вісник Івано-Франківського богословського університету УГКЦ «Добрий пастир». Збірник наукових праць / Гол. ред. Д.А.Горбань. - Випуск 6. Богослів'я : до 120 річчя з дня народження Блаженного Миколи Чернецького. - Івано-Франківськ : Івано-Франківський богословський університет, 2014. - С.190-196.

³ Яскравою ілюстрацією цього стало перепоховання у Дем'яновому Лазі біля Івано-Франківська 29 жовтня 1989 р. виявлених місцевими активістами у таємних могилах жертв сталінського терору. Участь у цьому скорботному дійстві, яке відправляли отці УГКЦ, взяли кілька сот тисяч осіб з усього західного регіону України.

⁴ Камінський А. На перехідному етапі «Гласність», «перебудова і «демократизація» на Україні.С.510-151,540-546.

Формальний дозвіл комуністичної влади на реєстрацію греко-католицьких громад від 21 листопада 1989 р. став своєрідним бюрократичним прикриттям формули «реєстрація замість легалізації», але не заклав основ для узаконення церкви. Зрештою, про це відверто від імені комітету заявляв сам І.Гель¹.

Рішення Львівського собору УГКЦ 23 січня 1990 р. поставило крапку в питанні так званої «самоліквідації» церкви 1946 р. Нав'язані радянською стороною в рамках чотирьохсторонньої комісії переговори між УГКЦ та РПЦ очікувано результатів не дали і мали на меті одне - затягування часу. Але як показали події, час був на стороні УГКЦ. Перемога демократичних сил на місцевих виборах 1990 р. і формування нового складу місцевих рад суттєво змінили політичну ситуації в західних областях. І місцеві ради взяли на себе сміливість та конечну потребу врегулювання міжконфесійних суперечок, що загрожували суспільному спокою в регіоні. Саме рішення демократичних рад стали правовою основою початку легалізації і реабілітації Церкви, яка упродовж чотирьох десятків років в умовах підпілля зберегла себе і перспективу свого відродження. Незаперечною є роль голови та членів Комітету захисту УКЦ, які докладали максимум зусиль для цієї мети. Їхня боротьба була важливою складовою загальної боротьби за права церкви, що проводили її єпископат і духовенство, десятки тисяч вірних і сотні тисяч небайдужих людей, для яких відродження УГКЦ тісно пов'язувалося з відродженням незалежної України.

Stepan KOBUTA

ROLE AND PLACE OF THE DEFENCE COMMITTEE OF THE UGCCCh IN THE PROCESS OF ITS LEGALIZATION IN 1987-1991

The article analyses Ukrainian scientific works and researches concerning the functioning of the Ukrainian Greek Catholic Church (UGCCCh) Defense Committee. It determines main approaches to the characteristics of the activity, place and role of the committee's head I.Gel as well as his supporters and followers. The articles draws attention to the stages of development of the religious movement and to the forms its realization took, it also describes factors of the religious movement upheaval, which contributed greatly to the process of legalization of the UGCCCh activity in Ukraine.

Key words: *Greek-Catholics, Ukrainian western regions, I.Gel, UGCCCh Defense Committee, church legalization, religious movement, Ukrainian Greek Catholic Church (UGCCCh).*

¹ . Заява Комітету захисту Української католицької церкви від 4 грудня 1989 р. // Сергійчук В. Нескорена церква / Володимир Сергійчук. - К.:Дніпро, 2001. - С.460-461.